

A MISKOLCI MISKOLCI CSULYAK

Miskolci Csulyak István miskolci működése (1612–1616)

GYULAI ÉVA

Miskolci Csulyak István, aki az elsők között vitte be a *miskolci* nevet a magyarországi irodalom történetébe, előneve jelzi, hogy nem volt miskolci, ill. családja *már nem* volt az, mikor ezt a nevet kapta. A késő középkori, kora újkori névadásban (s értelem szerint máig is) a helységnév csak akkor lehet megkülönböztető jel, ha a viselője onnan jött ugyan, de már máshol él. Miskolci Csulyak István Diariumában maga adja meg előnévének magyarázatát, hiszen kéziratának első lapján közli családjának a genealógia szabályai szerint megszerkesztett családfáját (1. kép).¹

A családfa mutatja, hogy Csulyak dédapjái, Csulyak Gergelyig vezet vissza családjának eredetét, s ennek családját *miskolcinak* tartja (*in oppido Miskolcz*). Őseiről azonban latin nyelvű önéletrajzában² igen szűkszavúan szól, dédapján kívül csak nagyapját említve meg, aki Miskolc mezővárosban néhány évig *aedilis* tisztséget viselt (*aedilitate in oppido Miskolcz perfunctus*). Miskolcinak elsőként az apját, Csulyak János tolcsvai, liszikai lelkészt aposztrofálja a családfán, a latin szövegben is magyarul: *Johanne Chulak Miscalci*, ellentétben saját magával, akit teljesen latinul nevez meg az önéletrajz (*Curriculus vitae*) címében: *Stephani... Chuliak Miskolcini*. Az előnév mutatja, hogy a miskolci eredetű családot csak a *Hegyalján* kezdik így szólítani, megtartva az eredeti családnevet is.

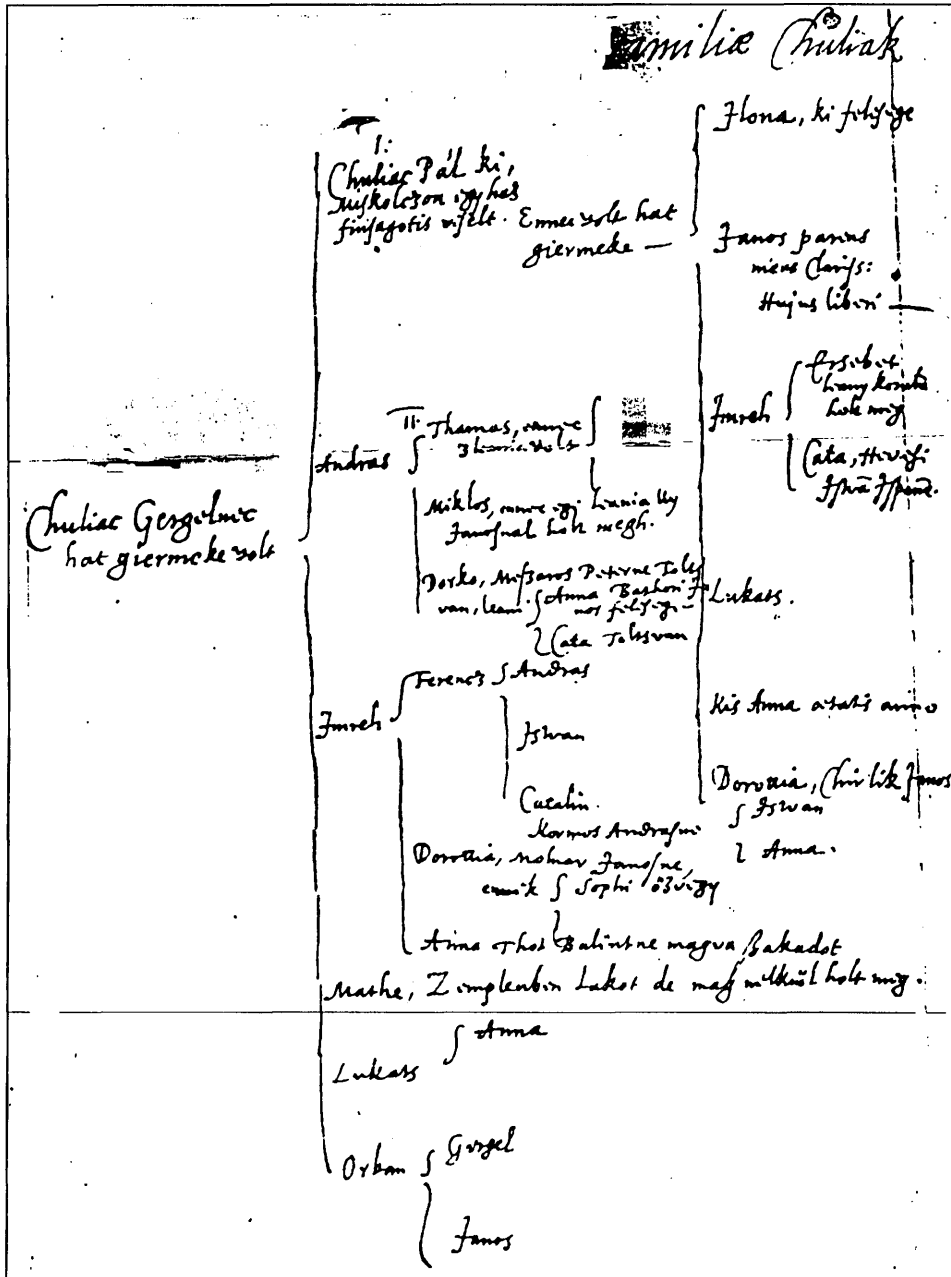
A miskolci Csulyak családról a Hegyalján szolgált lelkész előtt igen keveset tudunk, de többet, mint a legtöbb korabeli polgári, jobbágyi famíliáról, hiszen a kora újkori Miskolc jelentős bor-, gabonatermesztő mezőváros lévén, nemcsak az 1549-től fennmaradt egyházi dézsmajegyzékek, hanem az 1569-től vezetett Városkönyv – a mezőváros tanácsának jegyzőkönyve – is nagy tömegben őrizték meg a mezőváros lakóinak névsorát. Miskolc legelső, 1548. évi dézsmajegyzékében³ már ott találjuk Csulyak Pált (*Paulus Chilek*), aki 2 kalangya 7 kéve (összesen 67 kéve) termésével a közepes gabonatermesztők között van. Az a tény, hogy a neve szerepel a gabonalaajstrom 235 dézsmadója között, annak valószínűségét mutatja, hogy jobbágytelekkel rendelkezett Miskolcon. Ezt erősíti, hogy a hatgyerekes miskolci jobbágy, egyben mezővárosi polgár unokája – és a család – hagyománya szerint *aedilis* tisztséget, *egyházfiúságot* viselt a korabeli Miskolcon. A 16. század második felében protestáns hitre tért város vallási életére igen gyérek az egykorú források, sokszor még a lelkész nevét sem ismerjük, ezért fontos, és a város hitélete szempontjából értékes adat, hogy Csulyak Pál egyházi, vagyis a szorosan egybefonódott mezővárosi közösség és egyházi vezetés egyik választott tisztviselője volt. A Csulyak családot Miskolc másik jogaforrása, a török állam is a törzsökös

¹ OSZK *Diarium* 1b-2a.

² OSZK *Diarium* 297 kk. Önéletrajzát és latin nyelvű verseit a továbbiakban a kéziratból közöljük, újabb hivatkozás nélkül

³ MOL E 158 1548/2.

családok között szerepelteti adóösszeírásában 1580-ban, a családfő (Csulák) mellett két legényt is feltüntetve.⁴



1. kép. Családfa

⁴ Vass E., 1981. 56.

A család törzsökös jobbágyi státusát jelzi, hogy az 1581-es gabonadézsma jegyzékében az 5 (dézsmaadéknél segédkezett) bíró egyike Csulyak Ferenc volt, így az ő természetét, dézsma mentességet élvezvén, nem ismerjük, ugyanakkor Csulyak Imrét felvették a dézsmaadók között 6 kalangya 7 kéve (187 kéve), magasnak számító terméssel.⁵ A két miskolci telkes jobbágy közül Miskolci Csulyak István apjának a családi genealógia szerint Imre a testvére, Ferenc unokatestvére volt. Együtt (és a jegyzékben igen közel egymáshoz) adnak dézsmát 1583-ban is gabonából.⁶ A költő nagybátyja volt az a Miklós is, aki 1600-ban 7 kévés (igen alacsony tizedet) adott gabonatermése után.⁷

A legtöbb nevet a bordézsma jegyzékei tartalmazzák, hiszen a szőlőbirtok különleges feudális birtokjoga miatt szabadon adható-vehető, bár dézsmaköteles tulajdon volt, ezért az is hozzájuthatott, aki jobbágytelekhez és az ehhez kapcsolódó szántóhoz-réthez nehezen. Éppen a különleges birtokjogi státusz miatt tartozott a szőlők ingatlanforgalma a mezőváros, és nem a földesúr joghatósága alá. 1577 és 1583 között a család több tagja is adott borból dézsmát, 1577-ben Csulyak Orbán, a költő nagyapjának, Csulyak Pálnak fivére a Bedegvölgy promontóriumon adott igen kevés, 6 iccés tizedet. Csulyak Ferenc, aki 1583-ban bíróságot viselt a dézsmálásnál, 1577-ben, 1579-ben és 1583-ban is fizetett bora után, ez utóbbi évben két szőlője is volt, az egyik után kiemelkedő dézsmát adott, több mint 10 kassai köblöt. A Miskolcon maradt Csulyakok között ő tűnik a legvagyonosabbnak. A költő nagybátyjai közül Imre mindhárom évben fizetett bortizedet, 1577-ben, amikor igen jó termés volt Miskolcon, a Szentgyörgyön lévő szőlője után 6 és fél kassai köblös, igen bőséges tizedet dézsmáltak tőle. Lukács neve csak 1583-ban szerepel a bordézsma-jegyzékében. A tolcsvai prédikátor nagybátyjai közül Tamás (*ennec 3 leania volt*) 1583-ban fizet bortizedet.⁸

A Városkönyv 1577-es bejegyzése is a családi genealógiát igazolja, hiszen ekkor Csulyak Pál (aki valószínűleg már nem volt az élők sorában) egykori adósságát, két és fél (hordó) bort, fia, Csulyak Imre téríti meg hatodfél forinttal. A szőlőművelő család nemcsak művelte szőlőjét, hanem, mint legfontosabb ingatlanvagyonával: házával és szőlőjével a miskolci élénk ingatlanforgalomban is részt vett. 1590-ben Csulyak Ferenc bedegvölgyi szőlőjét 32 forint 35 dénáros adósságban Csaba Pálnak ítélte a miskolci tanács (valószínűleg a tulajdonos halálakor), 1591-ben pedig Csulyak Ferencné a szőlő másik felét 37 forintért kényszerül eladni (amelynek egyik ekkori szomszédja az előző vevő, Csaba Pál). Csulyak Ferenc 1585-ben még életében feleségével együtt eladja egy ház felét (a ház másik fele Balog Pálé és feleségéé, egykor Zombori Mártonnéé, akik nem szerepelnek a genealógiában).⁹ De nemcsak a költő apjának unokatestvére, Ferenc, hanem nővére, Anna is nehézségekkel küszködik a század vége felé. Róla a költő ezt írja genealógiájában: *Kis Anna aetatis anno 50 die(m) suum virgo obiit* (Kis Anna, 50 éves korában hajadonként halt meg), a Városkönyv szerint pedig: 1591-ben „*Csulyak Pál leánya, Kiss Anna szőlő örökségét és házát vallotta Szabó Boldizsárnénak, ha pedig ha holtá történnék is ez megnevezett Szabó Boldizsárnénak, Ilona asszonynak, minden, mind ház, mind szőlő, maradjon az asszonynak, Szabó Boldizsárnénak a fiaira, pénze nélkül, mert engem nyomorúságomban ő tartott.*”¹⁰

⁵ MOL E 158 1581/6.

⁶ MOL E 158 1583/6.

⁷ MOL E 158 1600/3.

⁸ MOL E 158 1577/6, 1579/13, 1583/19.

⁹ *Városkönyv* 138, 234, 334, 374., 391. sz.

¹⁰ *Városkönyv* 369. sz.

A Városkönyv egyik 1594-es bejegyzése mögött Miskolci Csulyak Istvánt is ott sejtjük, akinek apja ekkor már 10 éve nem él, hiszen Miskolci Csulyak János lizskai prédikátor 1584-ben meghalt, özvegye pedig két fiával (Istvánnal és ifjabb Jánossal) valamint három lányával Újhelyre költözött.

Apjának, a Hegyalján több helyt is szolgált prédikátornak nevét és származását igazolja a fia által irt sírvers, amely nemcsak a vérségi és prédikátorságban is apját követő utód utolsó szolgálata atyjának, hanem a 16. század közepi Miskolc fontos köztörténeti eseményének, az első török betörésnek is krónikája.

EPITAPHIUM¹¹

Doctissimi viri domini Jophannis Miscalcini, pastoris Ecclesiae Liscensis, defuncti in domino anno aettatis XXXX, die XXVII April. hora VI vesperia, Annos MDLXXXIII.

*Mole sub hac lapidum positus jacet ille JOHANNES,
Tempore fatali peperit quem patria MISKOLCZ,
Tunc cum Turcarum primus saevissimima sensit,
Vincula, et arserunt nitidissima templa Tonantis.
Ujhelii juvenum studiosa corona bonorum
Totos sex annos est usa laboribus ejus.
Sic annos totidem senos Ecclesia Tolcvae
Audiit excelsi domioni pia verba docentem.
Forte fuit fatum nam LIZKAM deinde vocatus
Sex ubi continuos iterum finiverat annos,
Atuqe gregem domini caelesti rexerat arte
Dormiit in Domino rutilantiaque astra petivit.*

(Miskolci János úr, a lizskai egyház lelkésze, a tudós férfi
sírverse,
meghalt az Úrban 40 éves korában 1584. április 27-én este 6 órakor.

Súlyos e kő, ahol ő nyugszik, maga JÁNOS,
Végzetes órájában szülte a pátria: MISKOLC,
Vadságát amidőn elsőként látta töröknek,
S lángol az égre a dörgő Isten temploma, fénylőn.
Újhelyben derekas ifiak tudós koronája,
Munkáját élvezte hat évig, így nevededvén,
Még ugyanennyire őt befogadta a tolcsvai egyház,
Hallatszott magas Istennek kegyes szózata tőle,
Véletlen az-e, hogy LISZKÁRA fátuma hívta,
Eltöltötte e helyt végig ismét a hat évet,
Égi urának a nyáját értve terelte, az Úrban
Meghala, s indult, már szikrázó csillaga várta.)¹²

A sírversben felsorolt proszopográfiai adatok, hogy a 40 éves korában elhunyt Miskolci János születésekor Miskolcot először égette fel a török, egybevág a város történetéből ismert adattal, mely szerint 1544 tavaszán Mehmed budai pasa nyolcezres

¹¹ *Diarium* 147.

¹² A latin verseket a szerző fordította.

seregével tört Borsod vármegyére, s végigpusztítva a Bükkalját egészen Miskolcig hatolt.¹³ A török hódolttatás miskolci kezdetét egyébként Tinódi Lantos Sebestyén is megénekelte. Miskolci Csulyak István, a prédikátor fia a sírversben sors, a fátum kezét látta atyja születésének vészterhes körülményeiben.

A városi jegyzőkönyv 1594-es bejegyzése szerint: „*az Csulyak János fiai vallanak örököt Ispán Istvánnak az házról, mely vagyon a Felső-Piac utcában*”.¹⁴ Miskolci Csulyak István ekkor 21 éves, 1594 nyarán hagyja oda Debrecent, ahol három évig tanult a Kollégiumban, hogy Újhelybe visszatérve egy ideig Kállai János iskolájába járjon. A miskolci ház, amelyről szó van, Miskolc főutcáján feküdt, amely, mint neve is mutatja, a népes hetipiacoknak is helyt adott. A ház (és jobbágytelek) valószínűleg még Csulyak Pál tulajdona volt, ezt mutatja, hogy akinek eladták, a Csulyak család genealógiájában is szerepel: Csulyak Pál másik fiának, a már említett Imrének vejeként. Imrének a genealógiában két lányát jegyezték fel, Erzsébetet, aki lánykorában halt meg, és *Hevesi Istvan Ispanné* Katát. A korabeli nevek bizonytalanságát igazolja, hogy a Városhely vezetőknévként, a családi hagyomány pedig foglalkozásként örizte meg az *ispánt*, de minden valószínűség szerint ugyanazon személyről van szó, aki az egyik örökös, Csulyak Kata férjeként a többi örököstől, felesége unokatestvéreitől, Miskolci Csulyak Istvántól és ifjabb Jánostól megvette a részüket. Ha a dézsmaadó jobbágnak, Csulyak Pálnak fia, az idősebb Miskolci Csulyak János, testvérei közül egyetlenként magasabb tanulmányokat folytatván el is hagyta Miskolcot, birtokjoga Miskolchoz kötötte, s fia, a költő, fivérével együtt csak 21 éves korában mond le erről a jogról rokonuk javára. A mezővárosi jobbágy-polgári család genealógiája, a jobbágytelekhez és szőlőkhöz fűződött birtokjoga, a birtokon tett osztály a családot a *nemesi családok* gyakorlatához közeleltette, amint társadalmi emelkedésének csúcsa is a nemesség megszerzése volt. A források elégtelensége miatt nem tudjuk, a Csulyak családban ki, melyik ág szerzett nemességet és mikor (Miskolci Csulyak István anyjának családja nemes volt, hiszen az abaúji Enyickén lakó nagybátyját, Póli Istvánt 1595-ben nemesemberként említi Csulyak István említett naplójában: *avunculum Stephanum Poli virum nobilem*). A Borsod vármegyei jegyzőkönyv 1649-ben (a miskolci) Csulyak Lukácsot már *nemesként* írja, amikor Bonta Mihály gyerekeinek gyámjaként a nemesi vármegye előtt tiltakozik, mert Bonta Istvánné a tudta nélkül adott el egy házat a Döry családnak.¹⁵ A papi rendbe való bekerülésével azonban a feudális társadalom kiváltságosai közé emelkedett az is, aki a nemességet nem szerezte meg.

Miskolci Csulyak István a családi örökségről való lemondása után legközelebb csak jó 20 évvel később kerül kapcsolatba azzal a helységgel, amelyről nevének vette. Latin nyelvű visszaemlékezésében csak két oldalt szentel miskolci éveinek (1612–1616), hiszen lelkészi, vallásszervezői, hittudósi, költői működése majd csak Zemplén vármegyei éveiben bontakozik ki igazán, de a hasonló jellegű források szinte teljes hiánya miatt ez a rövid naplórészlet Miskolc kora újkori történetének egyik kitértetett kútfejévé lett.

„*Anno 1612. 3. Januarii Magnificus heros Ludovicus Rakoczi in aedibus Zomborianis ultimam vitae suae clausit, cui parentavi in templo Szerencinensi 29. Feb. Cum superiori mense Juditha conjunx iterum graviter aegrotasset, quam post multos dolores 8 Februarii sanandi gratia Miscolcinum ablegavi, cum antea 31. Januarii literas a Praetore, civibusque Miscolcinensibus invitatorias acceperam. Quare 19. Febr. Szerencinensibus publice valedixi, postquam pastoralis mei tyrocinii triennium inter*

¹³ Vass E., 1981. 51.

¹⁴ Városhely 391. sz.

¹⁵ B.-A.-Z. m. Lt. IV. 501/l 4. kötet 277.

auditores Orthodoxos et Pontificios exegi, et primam concionem 21. Febr. in templo Miscolcinenſi institui, tuncque meam ipsis operam addixi, et 2. Martii cum omnibus reculis eo apellens, die septimo Martii majalis Moldvensis, quem ex annuo Szerencinensi salario acceperam, eundem cum leniter contrectare voluissem, manum dextram infra annularem digitum hora 6 vespertina sauciavit: unde ominatus sum, gravem a domesticis meis in illa functione injuriam accepturum. Nec fefellit omen: hic tamen habui diaconum Petrum Göncki hominem antea barbitonsorem, qui cum scandalose viveret, nec propterea in eadem mecum Ecclesia pati vellem, plebem scandalizavit, et contra me quosdam armavit. Habuit ille ex ordine nostro nonnullos conditionis meae aut invidos aut aemulos, qui autores Petro fuerunt, ut mecum jure contenderet: ideoque a Domino seniore Thomae Nagy Thaljai Ecclesiae Szixoviensis pastore contra me citatorias accepit, ut jure mecum ageret in generali Szendröviensi. Pupugit me factum hominis ineptum, meque contra se in mea causa armavit: verum cum tacitus animadvertisset vel ex comitibus, quos una mecum ad synodum tuleram se causa casurum, 24 Maji in eadem synodo, antequam verbum adversum me dixisset, in publico consessu se mecum in gratiam rediturum esse promisit, et ita rediit, ut in postremum amice vixerimus licet non convixerimus: nam 24 Maji ad gubernationem Ecclesiae Geszteliensis transiit: cui succenturiatum volui Joannem Vamos Szepsinum olim rectorem meum in schola Szerencinensi, qui postea in Synodo Aszalovinensi solemniter 3 Octobris in sacerdotem ordinatus est.

Anno 1613. 2. April. conjunx secundogenitam Susannam hora 12 meridiana Miscolcini enixa est: Soror vero mea Dorothea Poli Gregorii Vaczii conjunx vitam cum morte Uyhelini commutavit anno 1614. 9. Febr. sicut antea frater germanus Joannes Chuliak, anno 1611. 7. Xbris ex mortalitae ad immortalitatem transierat.

Anno rursus 1615. 9. Martii filiola Maria, die Lunae paulo ante dimidiam septimam horam nata est: de qua sic ego ad Reverendum Thomam Szeli, fidelissimum Ecclesiae Onadiensis Pastorem lusi.

Maria nata mihi est, materni gratus amoris

Flosculus, hic Charites quicquid habetis habet.

Sed hic flosculus rursus subito 15. Maji ejusdem anni die veneris exaurit. Ejusdem anni 30 Novembris, qui fuit dominica prima Adventus, cum ego in aurora concioni meditandae operam darem, crepusculo adhuc matutino Turcae Agrienses hostiliter ex improvise supervenerunt, et ablatis omnibus, quos nancisci potuerunt oppidanorum equis, meis quoque, mihi non mediocrem incusserunt horrorem: nam aliquot illorum, cum ego solus essem, domum meam invaserunt, verbera imo vero necem mihi inferre parati erant, nisi caseo et smegmata illis praebito rabidos canes nitigassem. Cum ergo neque oppidani neque inquilini, etiam vocati, suppeditas in illa formidine tulissent, penitus deposui animum diutius in patria degendi. Triduo itaque elapso Praetorem oppidi cum civibus aliquot accersitum, diligenter monui, mature sibi prospicerent de successore meo, ne quid Ecclesia detrimenti patiatur me alio profecturo.

Conatum hunc meum benignissimus Deus promovit, namque anno 1616. 2. Januarii Magnificus Georgius Rakoczi, missis ad me per Casparem Bankhazi credentialibus, ad gubernandam Onadiensium Ecclesiam honeste invitavit, quam ego conditionem, propter loci sorditiam, quae valetudini meae plurimum incommodare potuisset, renui. Sequenti 14 Februarii non minori quoque alacritate a civibus Szixoviensibus ad Ecclesiae suae regimen sum invitatus: a qua non fuisset alienus, nisi parochialium aedium incommoditas obicem mihi potuisset. Ejusdem Februarii die 27 senatus Liscensis missa primum epistola ad pascendam gregem Christianum accersit:

quam ego Spartam divinitus mihi oblatam ambabus acceptavi ulnis: ad quos cum 6 Martii colloquendi gratia transissem et docuissem, ad eosdem plenarie migravi.

(1612. január 3-án a nagyságos vitéz Rákóczi Lajos lezárta élete utolsó napját zombori udvarházában. A gyászszertartást a szerencsi templomban végeztem. Az előző hónapban Judit feleségem megint nagyon beteg volt. Sok szenvedés után február 8-án gyógyítani Miskolcra küldtem, minthogy előtte 31-én a bírótól és a polgároktól meghívó levelet kaptam. Ezért február 19-én a szerencsieknek nyilvánosan búcsút mondtam, miután lelkipásztori tanulóéveimből hármat az igazhitű és pápista hallgatók között eltöltöttem. Február 21-én megtartottam első prédikációm a miskolci templomban, és szolgálatomat nekik ajánlottam. Március 2-án minden holmimmal átköltözve, március 7-én este 6-kor a moldvai ártány, amelyet a szerencsiektől fizetésül kaptam, mikor szelíden meg akartam simogatni, megsértette a jobb kezemet a gyűrűsujjam fölött. Ez rossz előjel volt arra nézve, hogy házam népe köréből ebben a tisztségemben súlyos igazságtalanság ér. És a jel nem csalt. Volt itt ugyanis egy másodlelkész, Gönczi Péter, azelőtt borbély; minthogy botránysosan élt, és ezért nem tűrhettem a gyülekezetemben, a népet fellázította, és egyeseket felfegyverzett ellenem. Voltak a mi rendünkből néhányan, akik irigyleték helyzetemet és vetélkedtek velem, s ezek felbujtói voltak Péternek, hogy szálljon a törvény előtt szembe velem. Ezért aztán Nagytályai Tamás esperes úrtól, a szikszói gyülekezet lelkipásztorától, idézést szerzett ellenem, hogy törvényesen perbe foghasson engem a szendrői közgyűlésen. Bosszantott ennek az embernek ostoba cselekedete, és ügyemben harcra vértezett fel ellene. Hanem amikor elgondolkodván magában, vagy a kísérőkről (akiket magammal vittem a közgyűlésre) észrevette, hogy elveszíti az ügyet, a május 24-én tartott közgyűlésen, mielőtt egy szót szolt volna ellenem, a nyilvános ülésen megígérte, hogy velem megbékél.¹⁶ Úgy megbékült, hogy végül mint barátok éltünk, habár nem együtt, mert május 24-én eltávozott a gesztelyi gyülekezet vezetésére. Utódjául Szepsi Vámos Jánost akartam, aki egykor rektorom volt a szerencsi iskolában. Őt azután október 30-án az aszalói közgyűlésen ünnepélyesen beiktatták a papi rendbe.

1613. április 2-án feleségem déli 12 órakor Miskolcon másodszülöttjének, Zsuzsannának adott életet. 1614. február 9-én, nővérem Póli Dorottya, Váci Gergely felesége Újhelyen elköltözött az élők sorából, ahogyan előtte 1611. december 7-én, ugyancsak Újhelyen, fivérem, Csulyak János a halandóságából az öröklétbe költözött.

Ezután 1615. március 9-én, hétfőn kevéssel fél hét előtt, ismét kislányom, Mária született, róla nagytiszteletű Szeli Tamásnak, az ónodi gyülekezet hűséges lelkipásztorának ezeket verseltem:

Mária, anyja szerelmének kicsi drága virága,
lányom, övé az a jó, mind mi a Kháriszoké.

De ez a virágocská még ez év május 15-én, pénteken elszáradt. Ez év november 20-án, advent első vasárnapján, amikor hajnalban prédikációmon elmélkedtem, még hajnali szürkületben az egri törökök váratlanul ellenségesen ránk törtek, a városiaknak minden lovát, meg az enyémet is, elhurcoltak, s nekem nagy ijedséget okoztak. Néhány közülük ugyanis, amikor egyedül voltam, házamra tört, megvertek, sőt meg is öltek volna, ha sajtot és szappant adva le nem csendesítem a dühös kutyákat. Mivel sem a városiak, sem a zsellérek, akiket hívtam, nem jöttek segítségemre, nyomban eltökéltem, hogy ezután szűkebb hazámban fogok lakni. Három nap elmúltával a magamhoz kéretett

¹⁶ A közgyűlést 1612. május 12-én tartották Szendrőn, és az úgyról nem emlékezik meg a közgyűlési jegyzőkönyv (B.-A.-Z. m. Lt. IV. 501/a 4. kötet).

bíró meg néhány polgárt gondosan figyelmeztettem, hogy sürgősen gondoskodjanak utódomról, hogy a gyülekezet kárt ne lásson, ha én máshová utazom.

A nagykegyelmű Isten előbbre vitte szándékomat. 1616. január 2-án ugyanis nagyságos Rákóczi György Bankházi Gáspárral hitlevelet küldve, az ónodi gyülekezet vezetésére tisztességgel meghívott. Ezt a helyet a helység pizkossága miatt visszautasítottam, mert egészségemre nagyon ártalmas lett volna. A következő hónapban, február 14-én ugyancsak nagyhirtelen a szikszói polgárok hívtak meg a gyülekezet vezetésére. Ettől nem idegenkedtem volna, ha a parókia-épület kényelmetlensége nem jelentett volna akadályt. Ugyancsak február 27-én a lizskai tanács először levélben hívott meg a keresztyén nyáj legeltetésére. Ezt az Istentől nekem felajánlott Spártát tárt karokkal fogadtam. Hozzájuk egész családommal együtt átköltöztem, miután március 6-án átutaztam megbeszélés és feltételeim előadása végett.¹⁷

A visszaemlékezés Miskolci Csulyakot egyértelműen azok között az írók-költők között helyezi el, akiket családjuk, születésük hosszabb-rövidebb működésük Miskolc-hoz köt, de elvagyódnak innen, a költő-pap éppen pátriájába, a Hegyaljára vágyik vissza. Egyháztörténeti szempontból sem érdektelen Csulyak és a szikszai prédikátor-esperes, Nagytállyai Tamás összetűzése, amelynek konkrét okait nem tárja fel Diariumában, csak pályatársai irigységét és szakmai vetélkedését (*invidos et aemulos*) nevezve meg, de az a tény, hogy a vármegye elé idézték, az ügy komolyságát mutatja. A költő többször fegyveres harchoz hasonlítja a szembenállást, s valóban, a vármegyei közgyűlés elé harcra készen, kísérőitől körülvéve jelent meg Szendrőn 1612-ben.

Csulyaknak majdnem tragédiába torkollott epizódja a törökkel a 16–17. századi hódoltsági peremvidéknek ha nem is túl gyakori, de a korabeli életre igen jellemző története. A török, a kötelező adón felül efféle rajtaütésekkel igyekezett minden olyat, ekkor főként lovat, megszerezni, amit az adónemek nem tartalmaztak. Az ádventi vasárnap prédikációjára készülő papra saját házában törtek rá, vagyis a parókia épületében. Ez a ház az Avasi templommal együtt a miskolci topográfia azon helyei és épületei, amelyeknek eredete a középkorig nyúlik vissza. A templomnál ezt a gótikus falak igazolják, a parókia esetében azonban írásos források. 1775. július 5-én Eszterházy Károly egri püspöknek Miklósi Ferenc alesperes levelet küld Miskolcra, amelyben beszámol arról, hogy a miskolci reformátusok engedély nélkül új házat emelnek másodlelkészüknek: „A Borsod vármegyei Miskolc királyi uradalmi mezőváros református vallású lakosai a Papszernek nevezett – egykor a Szent István plébániaegyházhoz alapítványilag hozzátartozott, most az egyházzal együtt a reformátusok használatában és kezén lévő – utcában széthányták azt a régi házat, ahol a superintendensnek alárendelt második prédikátoruk lakott, és a házat a réginek helyén alapjaitól jelenleg újjáépítik, azokból a szilárd építőanyagokból, melyekből a régi is állt, de más méretben és formában, mint az előző volt, mégpedig kétszintesre, míg az előbbi csak földszintes volt (nem tudom, vajon tényleg az említett második prédikátornak, vagy ami hihetőbb, inkább a superintendens számára, mivel a második prédikátor sokkal magasabb szintű lakással rendelkezne, ha ez az új épület meglesz...” [Qualem Regio-Coronalis oppidi Miskolcz I. Comitatus Borsodiensi ingremiati incolae Helv. Confessionis addicti, disjecta antiqua, secundarius ipsorum, superintendenti subalternus, Minister, in platea olim ad Ecclesiam Sancti Regis Stephani Parochialem Miskolciensem fundationaliter pertinente, nunc una cum hac Ecclesia in usu et manibus ipsorum existente, vulgo etiam num Pap-szer dicta, incolere solebat, domum a fundamentis in loco quidem prioris, et ex iisdem, quibus antiqua

¹⁷ Ritoók Zsigmondné fordításának felhasználásával. *Régi Magyar költők tára XVIII/2.* 291–293.

constabat, solidis nempe materialibus, sed in alia, atque prior ille erat, extensione et forma, ad duas quippe contignationes, priore ad unam duntaxat simplicem existente, actu erigant... (pro praefato nec secundario ministro, aut quod credibilis, pro superintendente, siquidem hic longe inferioris sortis habitatione, quam nova haec futura est, provisus sit destinatum, non scio)]¹⁸

A Papszeren ma is álló lelkészlak és parókia épületét 1777-ben elegáns, emeletes barokk épületként a második prédikátornak emelték azon a helyen, ahol a másodlelkész régi, földszintes, kora újkori kőépülete is állt, felhasználván annak köveit is az építkezéshez.¹⁹ Ha ez a másodlelkész háza volt eredetileg, vajon hol állt az az épület, amely az első prédikátorok, így Miskolci Csulyak Istvánnak is házául szolgált? Miskolci Csulyak Diariumából kiderül, hogy már Csulyak idején is volt diakónusa, másodlelkésze a miskolci gyülekezetnek, sőt életének állomásait röviden felsorolva életrajzában, ezt írja: 1612. február 23-án elfoglaltam a miskolci egyház főlelkészségét (*Primariam Ecclesiae Miscolciensis gubernationem suscepi. Anno 1612. 23. Februarii Gregoriani*). Az első lelkész, főpredikátor házának topográfiájára ugyancsak a katolikus egyház 18. századi forrásaiból nyerhetünk megbízható adatokat. A Miskolcon 1746-ban készült canonica visitatio során a reformátusok tulajdonában lévő épületekről is megemlékeznek. „Ezen helységben van két református prédikátor. Közülük az első prédikátor neve: Csáy Márton, akadémiát végzett, ő a reformátusok jelenlegi superintendense is. 56 éves, kőből épült egyemeletes háza van, zsindegyházzal fedve, lent a konyhából nyílik egy nagy szoba a családnak, valamint egy kamra a házi felszerelés elhelyezésére. Alul kőből épült pince, és egy másik, tűz esetén használatos raktár. Fent van egy szép szoba, ahol étkezni szoktak, egy oldalsó szoba (*camera lateralis*), amelyet a prédikátor tanulmányaira és könyvei őrzésére használ. Nagy konyhakert, fákkal beültetve, hasonlóan nagy udvar zsindegyházzal fedett léckerítéssel. A másik prédikátor az ugyancsak akadémiát végzett Tokai György, 41 éves, a másik prédikátorral szemben van a háza, mely hasonlóan kőből épült, zsindegyházzal újonnan fedve. Van konyhája és egy szoba a családnak, egy takaros szoba neki, egy oldalsó szobát tanulmányainak és könyvei őrzésére alakított át. Lent kőből épült pince. Kis konyhakert, fákkal beültetve, zsindegyházzal fedett léckerítéssel körülvett udvar. Mindkét prédikátor épületeinek felújításáról és megóvásáról a közösség gondoskodik.”²⁰

Az egyházlátogatás során készült leírás mutatja, hogy a két prédikátor háza egymással szemben volt, vagyis az eredeti parókia s valószínűleg a késő középkori plébánia is a Papszer másik oldalán állt, az iskola telkének szomszédságában, a református gimnázium múlt századi építkezései miatt teljesen átalakított lejtős területen. Itt emelkedett az a kőépület, amelyben 1746-ban a református lelkész külön könyvtár- és dolgozószobával (!) rendelkezett. Ez az épület nemcsak a város művelődésének, kultuszának történetében elfoglalt jelentősége miatt érdemes a figyelmünkre, hanem mert egyike azon kevés miskolci épületnek, amely bevonult az irodalomtörténetbe is. Nemcsak azzal, hogy négy évig Miskolci Csulyak István lakó- és alkotóhelye volt, melyről fenti leírása is megemlékezik, hanem mert rezidense mind az épületet, mind annak helyiségeit megénekelte. Négy latin nyelvű alkalmi költeménye szól a házról és szobáiról.

¹⁸ MOL Htt. Acta Relig. 1777 Lad. M. Fasc. 67.

¹⁹ A miskolci parókiákról bővebben: *Gyulai É.*, 1999.

²⁰ FLE AN Can. Vis. 1746. No. 3412.

In fronte Musei Miscolciani 1612
Haec domus antique divinis structa Parochi
Est Mysis²¹, procul hinc strepitus livorque facesse.
Hospitium pietas habet hic candorque fidesque,
Hos tibi, qui Parocho²² charus, cupis esse, sodales
Jungito, Musei vectesque patere videbis.

(A miskolci dolgozószoba ajtaján, 1612
Itt ez a tiszteletes ház régtől múzsai szentély,
Távozzék a kaján dübögés az isteni háztól.
Menhelye ez a kegyes jellemnek, a hitnek, a jónak,
Társaidul válaszd eme három erényt, ha a papnak
Kedves akarsz lenni, s feltárul a múzsai ajtó.)

In ipso Museo
Hoc ego sub tecto sacrosanctis dum vaco curis
Christo meis quaeso praesis conatibus, atque
Dum rigo Christicolas et planto adde incrementum.

(A dolgozószobában
Ebben a házban amíg munkám a szent kötelesség,
Krisztus, a szándékomban kérlek, légy velem, és ha
Híveid ágyását locsolom, plántám növekedjék.)

Ante bibliotecam
Hospitis abstrusas absentis volvere chartas
Quisquis es haud tentes tibi ne fore turpiter obstes.

(A könyvtár előtt
Távoli gazdának rejtett könyvét ne merészeld
Bárki legyél olvasni, e helytől tiltva a járás.)

E regione
Chulyakii Mysis sacra est domus ista, recedat
Sanna, decet rebus quenque vacare suis.

(Az előzővel szemben
Szent ez a háza Csulyaknak, e múzsai hon rettentsen
Gúnyt, a saját dolgát intézze ki-ki itt.)

A hexameterben illetve distichonban íródott versecskék, amint címük is mutatja, cédulákon a megénekelte ház és szobák ajtajára voltak kitűzve, áldáskérés végett, valamint a látogatókat üdvözölendő és figyelmeztető, ill. baj- és rontáselhárítás céljával

²¹ A kéziratban a *Mysis* szó felett: *studiis*.

²² A kéziratban a *Parocho* szó felett: *Mystae*.

(*procul hinc strepitus livorque facesse*). Amikor költőjük Liszkára költözött, a dolgozószobájára ugyanazt a verset tűzte, csak címét változtatta át, amint *Diarium*ából kiderül: *In fronte Musei Liscensis*.²³ A versek közös gondolata, hogy ez az ősi (*antique*) épület a műzsák és keresztyén hit szentélye, ahol a tudomány és a hit papja végzi áldásos működését.

A ház szorosan kapcsolódik Miskolc társadalomtörténetileg és topográfiaiilag fontos jelenségéhez, a miskolci zsellérsorok kérdéséhez. A Miskolc hegyén épült középkori egyház mellett zsellérsor húzódott, a Papszer, amelynek lakói az egyház ingatlanait: malmot, szőlőket voltak kötelesek művelni.²⁴ Így érthető Miskolci Csulyak István naplójának az a része, hogy hiába hívta a városiakat és zselléreket (*oppidani-inquilini*), amikor a törökök rátörtek a (Papszeren álló) házára. A városiak a jobbágyi esetleg nemesi telekkel rendelkező miskolciak, a zsellérek a Papszer pertinentia (szántó föld, rét, legelő) nélküli telkeinek lakói, akik nemcsak a lelkészüknek, hanem uruknak is tartották a prédikátort.

A napló soraiból kiderül, hogy a prédikátor Mária nevű leánya Miskolcon született, és rövid kis életét is itt fejezte be. Az ő jövetelét is kedves latin alkalmi vers köszöntötte, de hosszabb magyar nyelvű költemény is született, ezt a kislány világrajövele után egy héttel tartott keresztelőjén énekelték el, latin címmel, melynek magyar fordítása: A HÁRMAS SZÁM DICSERETE. Elénekelve Mária keresztelése alkalmával 1615. március 17-én.

DILAUDATIO NUMERI TERNARII
decantata tempore baptismatis Mariae,
17. Martii. die Martis, anno 1615.

1. Minden számok közöt háromnál
azt tartom ninchen szeb annal.

Ha tudod jelenched,
tölem el ne reighed,
ha nem tudod tölem így érched.

2. Istenis három személieben
noha chak egy vagion menyben:

Atia, Fiu, Lélek,
ez adta hogy élek
es mostan veletek örvendek.

3. Számos kereziensegnek attia
volt chak három Patriarka,

Abram, Isak, Iacob,
ezeknél nem volt job,
ha te is illian vagy neked job.

4. Charites szűzek harman voltak
kik mindennek jót akartak,

senkire nem törtek
nemis irigykettek
eggiességben mindennel éltek.

²³ OSZK *Diarium* 149b.

²⁴ Gyulai É.–Tóth P., 1993. 31–33.

5. *Orsos Parkakis harman voltak
ezek az élettél bírtak,
eggiet ha fel vöttek
mást a földhöz vertek
sokat koporsóban fektettek.*
6. *Legien chak harom ember eggüüt
Isten nevében egyben giült,
Istenis ot vagion
töle advan vagion
chak ember töle jót kivannion.*
7. *Chak haromban ál az telljesség
onnan fut tökelletlenség:
harom az virtusis
am bár te mit mongis,
az szeretet, remenség es hit.*
8. *Im nekemis Leanion harom
az kit en igen akarom,
Judit es Susanna
es az kis maria
mindenik Isten ajandeka.*
9. *Jo aldasát vöttem Istennek
kit nem ád minden embernek,
kinek ágia szoros
felesege koros
vagy penig mint egi szurkos polos.*
10. *Szent hazassagban hát ember ély
hogj az Istentöl sok jót végy:
jojé hogi te löttél
nemz teis ha immáar fel nöttél.*
11. *Tars nélkül Isten mondgia élni
az embernek nem jo lenni:
mert hogi ha el esik
földön niutva fekszik
fel emelés nélkül vajuszik.*
12. *Vigsaggal teljes háza annak
kinek szép magzati vadnak.
mert ot az giermek szo
szeb hogi sem az sip szo,
kedveseb hogi nem az agnö szo.*

13. Az ki mit nem öt azt dichérni
nem tudgia, szokták mondani,
bizony chak az tudgia
az ki be varrotta
michoda legien ben az sákba.

14. Ne szoljunk arrol többet ottan;
hanem minden lakjék vig'an:
mert nem vagiunk torban;
hanem puzdorekban,
jamborok jambornak hazaban.

Az alkalmi költemény nemcsak témájában, a hármasság dicséretében játékos és invenciózus, hanem a formájában is, a verssorok kezdőbetűi akrosztichonként a **MISCOLCI ISTVAN** nevet adják ki, ami, ha az énekvers többszörös miskolci alkalmiságát tekintjük (Miskolcon énekelték, szerzője és a versben megénekelt leányok Miskolciak), csak erősíti a költemény allúzív jellegét.

A korban gyakori gyermekhalál – gondoljunk csak Csulyak István tragikus sorsára – a költőnek nem kevés alkalmat szolgáltatott alkalmi versek írására, ezek között egészen bizonyosan Miskolcon született a csernelházi Chernel György leányának, Annának temetésén elhangzott sírvers. Hogy a költemény dátuma csak Csulyak miskolci működésének idejét jelzi, vagy a temetés is itt volt-e, nem tudjuk. Chernel György az egyik legközelebbi embere volt I. Rákóczi Györgynek, 1619-ben már a pataki vár prefektusa, s 1621-ben két kicsiny gyermekét temeteti a pataki vártemplomba, latin sírversű építáfiumos sírkövük előkerült a templom műemléki feltárásánál.²⁵ Chernel György Miskolccal közelebbi kapcsolatba akkor kerül, amikor Rákóczi Györgytől alzálogba veszi annak a diósgyőri uradalomban bírt birtokrészét, s így Miskolc egyes telkeinek is földesura lesz.²⁶ Rákóczi György és Zsigmond 1614-ben veszi 3000 magyar forintért zálogbérletbe bedeghi Nyáry Zsigmondtól annak diósgyőri uradalomban birtokolt teljes részjóságát²⁷ (amikor éppen Csulyak István Miskolc lelkésze). Rákóczi György ezt adja majd tovább udvari emberének, Chernel Györgynek. Négyesi Szepessy Pál, a javak későbbi birtokosa így emlékezik meg a 18. század elején Chernel György és öreg Rákóczi György kapcsolatáról: „Az *Meltosaghos Fejedelem öreg Rakoczy György a Nyári Familiátull végre meg vette ezen Diósgyőri Jóságot és birta sok esztendőkkig. Ez időkbén az öreg Csernelházi Csernel György szolgálván a N(agyságos) öreg Fejedelelemnél és igen kedves embere lévén, ezen Diós Győri Joszagnak Tized Részét, melly az Három Nyári Kisasszony Része, conferalta egy néhány Ezer forintok[ért] az meg írt Csernel Györgynek...*”²⁸ Mind a középnyemes vár- és uradalmi tisztviselő, Chernel György, mind a jobbágy származású, külföldi akadémiát végzett református pap, Csulyak István a Rákócziak legközelebbi köréhez tartozott. Csulyak Rákóczi Lajos és Rákóczi Zsigmond temetésén szolgál, sőt éppen Rákóczi Zsigmond, az ónodi vár ura az, aki Miskolcra Ónodra próbálja csábítani hitlevelével. Hogy Chernelt és Csulyakot, a főúri, fejedelmi udvar körül kialakult jellemző kora újkori társadalmi csoport két reprezentánsát uruk szolgálatán túl is szoros kapcsolat fűzte egymáshoz, igazolja az alábbi, a kis Anna te-

²⁵ *Gervers-Molnár V.*, 1983. 50–60.

²⁶ *Leveles E.*, 1929. 27.

²⁷ MOL P 108 Fasc. L. No 264. Rep. 45. Forgách Zsigmond országbíró oklevele. Kassa, 1614. IX. 1.

²⁸ B.-A.-Z. m. Lt. XIII-14. XLVIII/1. 71–72.

metésére íródott vers, (NEMES CHERNELHÁZI CHERNEL GYÖRGY ÚR ELSŐSZÜLÖTT LEÁNYÁNAK, ANNÁNAK TEMETÉSÉN, Miskolc, 1616. február 1.). Különben anyját, Dersy Zsófiát, Chernel György feleségét is Csulyak temette latin versével Patakon, amint a Diariumban megőrzött költemény igazolja (*Recitata in templo Patakinensi 29 Januarii die Mercurii*).²⁹

*IN FUNERE NOBILISSIMI DOMINI GEORGII CHERNEL
DE CHERNEL HAZA, FILIAE ANNAE PRIMAGENITAE
Miskolcini. 1. Febr. 1616.*

*Anna Georgii charissima filia Chernel,
Virginei jacet hic pulchra corona chor,
Delicium matris magni spes magna Parentis,
Familiae splendor, sponsa pudica Dei.
Vixerat, ut Christo, Christo sic mortua sponso est,
Ex thalamo ut tumulum mox pede carpat iter.
Felicem sponsam tali cui nubere sponso
Contigit aeternum vivere digna polo!!*

*Anna Chernel György leánya
Ki attianac remensege,
Haaz népenec fénies napja,
Mikeppen hogy élt Christusnac
Hogy az agyrol sirban hagjon,
Boldog szűz méltó hogy éljen,*

*It niugszic lyanioc chillaga
Annianac giöniörűsége
Volt Christusnac szűz matkaja
Ugy holt megis mint Uranac
Isten kebleben niugodgion
Kinec Christus Ura menyben.*

A költő maga fordította le versét, idegennek érezve anyanyelvétől másik anyanyelve időmértékes verselését, így a metrumot hangsúlyossá változtatta.

Miskolcon íródott és miskolci templomban 1612. július havában hangzott el az a költemény, melynek műfaját maga Csulyak adta meg: a miskolci egyház énekkel előadott együttes könyörgése.

Publica Ecclesiae Miskolcinae oratio carmine comprehensa

*Paradysi, maris, orbisque Monarcha,
genitor virginis in prole piorum,
agit Ecclesia puro sacra de pectore grates:*

*Tua quod dextera defendit ab hoste
truculento viduae tecta Sareptae
tenebras noctis opacae removens sole malignas.*

*Animam, corpus et istam voluisti
oculis cernere damno sine lucem:
agit Ecclesia puro sacra de pectore grates.*

²⁹ OSZK *Diarium* 122.

*Humili supplicat exinde parenti
animo, sole velut lucificast
pabulum flammigero orbemque timorem inde fugasti.*

*Ita mentem radiis flamnis almi
tenebrosam rutila disjice technas
satanae, lapsibus aurem facilem cede nefandis.*

*Sit ut omnis labor, oratio, mentis
meditamen, tibi laudi, emolumento
sua qui nomina Christo dederunt coelipotenti.*

*Semel Euangelii cognita semper
niteat lux sacrosancti, malesuadam
animae pelle famem, ne rabies enecet Orci.*

*Columna sis Deus orbis universi,
rege Reges, civitates, fora templa,
famulos Martis, et almae benedic Christe catervae.*

*Paradysi, maris, orbisque Monarcha,
tibi nos has canimus pectore voces,
mala post plurima ut Hunnos recrea pace cupita.*

(A Paradicsom, tenger és föld Uralkodója,
a kegyesek nemzője a szűz gyermekében,
a Szentegyház tiszta szívből ad hálát:

mert a te jobbod megvédi a vad
ellenségtől az árva Sarepta fedeleit,
elhajtva a nappal a sötét éj rossz fellegeit.

A lelket, testet és ezt az
átok nélküli fényt akartad szemekkel nézni:
a Szentegyház tiszta szívből ad hálát.

Ezért alázatos lélekkel könyörög a Szülőnek,
amint a lánghordozó nappal megfényesítetted
az istállót és a földet, ezért megfutamtottad félelmet,

Így ferd bíborra a tápláló fény sugaraival
a sötét lelket, kergesd szét a sátán mesterkedéseit,
és ne halld meg az istentelen tévelygéseket.

Hogy minden fáradozás, könyörgés, lelki elmélkedés
mely az égben uralkodó Krisztusnak adta nevét,
legyen néked üdvödre és dicséretedre.

Egyszersmind a legszentebb Evangélium megismert
fénye világítson mindig, a lélek rossz tanácsot
adó éhségét üzd el, hogy ne kínozza Orcus örülete.

Védelmező légy, világmindenség Istene,
irányítsd a királyokat, városokat, tereket és templomokat,
áldd meg Mars és a tápláló gyülekezet szolgáit, Krisztus.

A Paradicsom, tenger és föld Uralkodója,
neked mi ezeket a szavakat énekeljük szívünkben,
hogy a rengeteg rossz után a vágott békével teremtsd újjá a hunokat.)

A vers kulcsát talán az utolsó strófa adja meg, ahol a zsoldosok általános könyörgő hangja egyszerre az ország „személyes” sorsa feletti aggodásra vált át, s a hódoltság, rendi küzdelmek korában teremtő békét kér a hun-magyarokra. Alkalmosságát érhetjük esetleg tetten, amikor a katonákra, Mars szolgáira, illetve a papokra, a tápláló gyülekezet szolgáira kér áldást (*famulos Martis, et almae benedic Christe catervae*).

Nem sokkal a könyörgés előtt, 1612. június 13-án írta Miskolci Csulyak István Vizsolyi János szerencsi lelkésznek azt a 16 soros distichonban szerkesztett költeményt, amelyben mint a szerencsi prédikátorságban őt követő utódját üdvözl.

*Si tua Te Visoline tulit ad pulpita virtus
Dum successorem te velit esse meum:
Non equidem invideo, laetor mage, honoribus utque
Sparta sit augmento non peritura tuis.
Quid Tu de nostro spondes conanime, vestrae
Quando vides viduae culmina summa scholae?
Pallade et orbari Musas, puerosque parente
Te quoque blandiloquo Jane sodalitie.
O Visoline Deus nobis haec otia fecit
Ut Stephano optata sit mihi Janus ope.
Quo pastore canat laetum Miskolcia carmen
Sancta cohors: domus et gaudeat inde mea.
Tu fors Rectorem magis aptum ad gaudia habebis
Collega ipse meus, sic reor, aptus erit.
Quare da veniam: veniam tibi largior ipse:
Fortunaque precor prosperiore vale.*

(Ha, Vizsolyi, az erény vitt téged pulpitusunkra,
Így követőmnem is, Téged akar ugyanott
Nem vagyok én az irigyed, örül tisztednek a szívem,
Spártánk nem vész el, míg a karod övezi.
Fáradásunkról mit ígérsz, amidőn ime látod,
Árva a skólátok, háza is pusztán áll.
Megfosztván Pallástól a múzsai kar, apját veszítette a gyermek,
Téged a társát is, János, a drága szavút.
Ó Vizsolyi, nekünk aki adta e gondot, az Isten,
Istvánnak az ígért, János, a támasza légy.
Szent miskolci seregnek az éneke pásztorja mellett

Boldog, ezért örvend itteni otthonom is.
Örvendésre való rektort, jobbat, te talán lesz,
Kollégám maga lesz üdvös, hinni merem.
Így hát légy velem elnéző, veled az leszek én is,
Fortuna kíséren áldóbban utadon.

Ez a vers talán az első (vagy az egyetlen?) a magyar irodalomban, amely a szent miskolci gyülekezetet (*Miscolcia sancta cohors*) éneklí meg. A költemény, mint tudós paptársának szóló köszönet, hogy előző szolgálatát elvállalta, nem nélkülözi a római irodalom reminiszenciáit, hiszen Vergilius I. eclogájából vett, a bukolikus derűt kifejező *deus nobis haec otia fecit* és *non equidem invideo* olyan toposzok, amelyek a két prédikátor közös műveltségére és közös szolgálatára utalnak. Az antikvitásból vett *Spárta* toposz szintén a két prédikátor közös művét, sorsát, kötelességét, a prédikátori szolgálatot, a reformáció ügyét, az ezekért vállalt lemondó és terhes áldozatot jelentheti. De allúzió lehet a *pásztori költészet* és Csulyak miskolci *pásztori* működésének (*quo pastore*) összecsengése is.

Miskolci Csulyak Miskolcon született, többnyire alkalmi, vagy a személyességet, alkalmosságát hordozó költeményei között talán a legkedvesebb az, amely abból az alkalomból keletkezett 1616-ban, „*Midőn Miskolcra Zomborba rákokat küldtem apósomnak, Szikszai Györgynek*. A Miskolccal határos Szirmáról származó rákokat küldi el alkalmi költemény kíséretében a Hegyalján élő zombori lelkészársának és apósának (különben ugyanez a környékre jellemző vízi állat szerepel a Szirmayak késő középkori eredetű címerében is).³⁰

Cum Miscolcino Zomborinum Cancros Soceri meo misissem. Georgio Szixovio

*Accipe quos tellus genuit Sirmensia Cancros,
Clare Socer, generi rustica dona tui.
Et siste hem, ni Turca ferox, vel perfidus Haido,
Praesentem nobis, Teuque Tuosque, vetent.
Auratos, piscesque citae bona, fercula Szinvae,
Ilicet accipies, cum meus hospes eris.
Det Deus ut Cancri sapiant, sic auguror, ori,
Tu bene cum gnatis et Catherina vale.*

(Vedd eme rákot, amelyet a szirmai föld nemz,
Drága ipam, falusi meglepetésem ez itt.
Ó, de vigyázz, nehogy orv hajdú vagy vad török tiltsa:
Itt légy újra velünk, gyermekeid, magad is.
Gyorn Szinvának arany halait kapod asztalon étkül,
Nyomban, amint nálunk, vendégségbe' leszel.
Adná Isten, a rákot élvezné is az ajkad,
Ég a Tiéiddel, drága Katádat is óvd.)

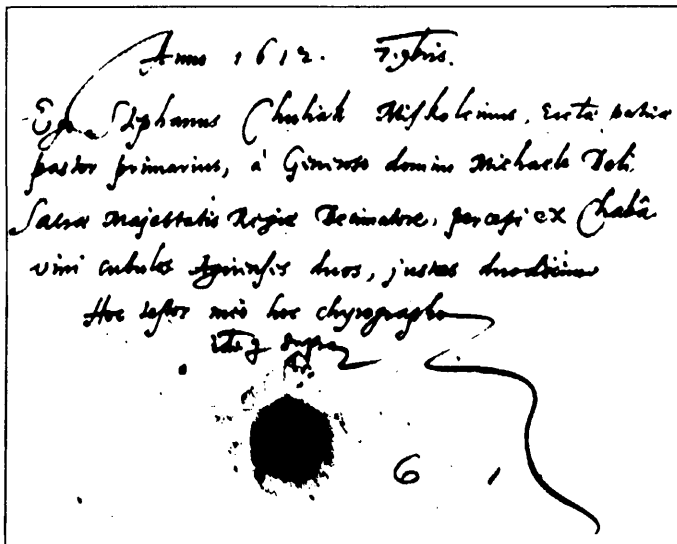
Nem lehet, hogy ne jusson eszünkbe, majd negyedfél évszázaddal azelőtt, hogy egy magyar költő, azt a pillanatot, „*amint elfut a Szinva-patak*” a magyar irodalom részévé tette, egy kis tréfás alkalmi vers már belopta ezt a folyócskát a költészet földrajzá-

³⁰ Gyulai É., 1996a. 19.

ba a víz gyors csobogását idéző jelzővel: *citae Szinvae*. Csulyak a halála után, 1645-ben nyomtatásban megjelent saját sírversében³¹ is megemlékezik a Szinváról, de itt már téli hangulat, a befagyott folyócska képével idézi fel miskolci lelkészi éveit. Az említett főprédikátori ház és a hegyoldalban álló gótikus templom a Szinva közvetlen közelségében emelkedett, így érthető, hogy a költő jelrendszerében a templom mellett a Szinvában testesült meg mindaz, ami miskolci.

*Me doctore bibit Miskolcz veneranda Tonantis
Verba, quater Szinvam cum glaciasset hyems.
Turca lares postquam patrios mutare coegit,
Atque patris cippum visere: Liskam abeo.*

(Itta a Mennydörgő tisztelt szavait Miskolc a kezemből,
Tél jege míg befedé, négyszer a Szinva vizét.
Majd a török kényszer a hazámból máshova üzött,
Sírja apámnak vár, távozom Liskára.)



2. kép. Az 1612-ben kiállított nyugta

A szirmai rákok ürügyet szolgáltatottak arra is küldőjüknek és költőjüknek, hogy a kor, a 17. század elejének békétlen sőt háborús viszonyait két jellegzetes figurával, a vad török (*Turca ferox*) és a „perfid” hajdú (*perfidus Haido*) alakjával érzékeltesse, nem is sejtve, hogy ugyanitt pár esztendő múlva maga is fizikai közelségbe kerül egyikükkel. Saját sírversében is a törököt nevezi meg, aki miatt kénytelen házi isteneit, családját városát elhagyni, s már nem csodálkozhatunk azon, hogy apja születésének körülményeit (a város feldúlását és a templomok égését) valamint saját esetét a moldvai ártánnyal, nem sokkal Miskolcra kerülés után, rossz ómennek, baljós jelnek tekintette. Ha a prédikátor költőt a fatális jelek és fátuma vissza is sodorta a Hegyaljára, naplója, miskolci

³¹ A költő sírverséről bővebben: *Husztli V.*, 2000.

versei révén nemcsak magát, hanem névadó városát, sőt annak templomát, folyóját (rákjai-halait), épületét is besorakoztatta az irodalomba.

Miskolci Csulyak István miskolci működésének nemcsak irodalmi termékei vannak, hanem mint szőlőbirtokos, gazdálkodó lelkész az egyházi tizedből neki járt oktáva (nyolcad) bor átvételekor adott nyugtáján is fennmaradt saját kezű írása 1612-ben (2. kép).³² A nyugta igazolja, hogy Miskolci Csulyak nemcsak Miskolcon, hanem a szomszédos Csabán is ellátta a lelkészi teendőket, hiszen az itteni bordézmából veszi át az őt megillető részt: „1612. november 7-én. Én, Miskolci Chuliak István (*Stephanus Chuliak Miscalcinus*), az anyaegyház első lelkésze, tekintetes Deli Mihálytól, a Királyi Felség decimátorától felvettem a csaba(i tizedből) két egrí köből és 12 icce bort. Ezen cédulával igazolom, aláírás: mint fent”.

Miskolci Csulyak István miskolci eredetű családjával, miskolci működésével nemcsak Miskolcot vitte be igen korán az irodalomba, hanem önnönmagát is részesévé tette városa kora újkori köz- és művelődéstörténetének.

LEVÉLTÁRI RÖVIDÍTÉSEK

- B.-A.-Z. m. Lt. = Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc
IV. 501/a = Borsod vármegye jegyzőkönyvei
IV. 501/l = Borsod vármegye jegyzőkönyveinek 19. századi másolatai
XIII–14. XLVIII/1. = A Négyesi Szepessy család levéltára. Szepessy Pál naplója
OSZK = Országos Széchényi Könyvtár
Diarium = Miskolci Csulyak István: *Diarium Apodemicum*. Oct. Lat. 656.
FLE = Az Egri Érseki Levéltár Főegyházmegeyi Levéltára
AN Can. Vis. = Archivum novum. Canonica visitatiók
MOL = Magyar Országos Levéltár
E 158 = Dézsmajegyzékek
Htt. Acta Relig. = Helytartótanácsi Levéltár Acta Religionis
P 108 = Az Esterházy család hercegi ágának levéltára. Repositorium

IRODALOM

Gervers-Molnár Vera

1983 Sárospataki síremlékek. Művészettörténeti füzetek 14. Budapest

Gyulai Éva

1996a Miskolci Kowach István címerlevele 1479-ből. Adatok a patkót harapó strucc és a folyók címerszimbolikájához = Turul 1996/1–2. 12–21.

1996b Alkalmak és alkalmatlanságok. Miskolci volt-e Miskolczi Csulyak István?
= Új Holnap 41. (7) [1996. szeptember]. 62–79.

³² MOL E 158 Borsod 1612/6.

- 1999 Parókiák az újkori Miskolcon. In: *Dobrossy István* (szerk.): Emlékkönyv dr. Deák Gábor 80. születésnapjára. Miskolc, 1999. 219–225.
- Gyulai Éva–Tóth Péter*
- 1993 Az Avas topográfiája és toponímiája a XIV–XVII. században. In: A miskolci Avas. Szerkeszti: *Dobrossy István*. 21–48.
- Huszi Vilmos*
- 2000 Miskolczi Csulyak István (1575–1645) sirirata = A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXXIX. 525–528.
- Leveles Erzsébet*
- 1929 A 800 éves Miskolc 1000–1780-ig. In: Magyar Városok Monográfiája. Miskolc. Szerkesztette: dr. *Halmay Béla* és *Leszih Andor*. Miskolc. 11–126.
- Régi magyar költők tára. XVII/2*
- 1962 Régi magyar költők tára XVII. század. 2. Pécseli Király Imre, Miskolci Csulyak István és Nyéki Vörös Mátyás versei. Szerkeszti: *Klaniczay Tibor* és *Stoll Béla*. Budapest
- Vass Előd*
- 1981 Borsod megye török adóztatása az egri vár eleste előtt = Borsodi Levéltári Évkönyv IV. 49–70.
- Városkönyv*
- 1990 Miskolc város tanácsülési jegyzőkönyvei (1569–1600). Közreadja: *Tóth Péter*. Miskolc

CSULYAK MISKOLC AUS MISKOLC
DAS SCHAFFEN VON ISTVÁN MISKOLCI CSULYAK IN MISKOLC (1612–1616)

István Csulyak von Miskolc, reformierter Pastor, hoher Geistlicher und Dichter, der im 17. Jahrhundert in Wittenberg studierte und Gedichte in ungarischer und lateinischer Sprache verfasste, trägt seine Herkunft aus Miskolc auch in seinem Namen. Seine Familie, die den rechtlichen Status von Leibeigenen hatte, stammt aus Miskolc, dem Landflecken im nordöstlichen Ungarn. Sein Großvater ist „aedilis“ bei der lokalen Kirche. Sein Vater, János Csulyak, der spätere reformierte Geistliche in Hegyalja, wurde 1544 gerade zu dem Zeitpunkt geboren, als der Ungarn erobernde Türke den Marktflecken mit seinen beiden mittelalterlichen Pfarrkirchen gerade in Brand steckte. Dieses Ereignis hielt der Dichter auch in dem Grabvers für seinen Vater fest. István Csulyak verließ Miskolc früh, als Geistlicher kehrte er einmal für vier Jahre nach Miskolc zurück. Das Schaffen Miskolczis, das auch von seinem in lateinischer Sprache geschriebenen Tagebuch, in der Széchényi Nationalbibliothek aufbewahrt, weist mehrere Gedichte auf. 1615 begrüßte er seine in Miskolc geborene Tochter mit einem Gedicht in ungarischer Sprache, 1616 verabschiedete er in lateinischer Sprache Anna Chernel, die Tochter eines Miskolcer Grundbesitzers, eines Beamten in der Burg von Sárospatak. Sein schönstes Gelegenheitsgedicht in lateinischer Sprache, eine Fürbitte, wurde 1612 in der reformierten mittelalterlichen Kirche in Miskolc gesungen. Auch solche in Miskolc entstandene Gelegenheitsgedichte sind zu finden, die der gelehrte Geistliche an die Tür seines Arbeitszimmer im Pfarrhaus und in seiner Bibliothek befestigt hatte. Vierhundertfünfzig Jahre vor dem Gedicht „Ode“ von Attila József besang Csulyak auch den Fluss von Miskolc, die Szinva besungen.

Éva Gyulai